

CUERA 1980

ANNADA XXVI

1. CUDISCHET

RADIOSCOLA

EDIZIUN DELLA CUMINONZA RADIO ROMONTSCH / ORGAN DELLA CUMISSIUN RADIOSCOLA

Redacziun: *Alfons Maissen*

Emissiun: 245, 246

Stampa Romontscha, Mustér 1980

Salouf cun igl Piz d'Err. Tgesa viglia da scola a Salouf, sagonda da sanester.

Duas emissiuns Surmiranas

Pader Alexander Lozza, catschadur, cun l'uolp sur la schuiala giu. (Mira text: «Cur tg'era anc ena scolaretta», p. 3 e sequentas).

Il tema dell'emprema emissiun, preparada a Mulegns da *Gion Duno Ragaz* e ses scolarets, secircumscriba cul bi plaid: PRIMAVERA. Tut vegn prestau dals scolars sez, sunau, cantau, recitau e quei en moda alternativa e fetg interessanta. En quella lavur culs scolars e per il Radioscola, semanifesta veta de primavera che damogna la nauscha stagiun freida digl unviern, e che dat nova veta alla tiara ed als carstgauns. Sempels discuors vegnan embelli e reneni da poesias e canzuns da nos poets romontschs *Peder Thöni* e *P. Alexander Lozza*. Las melodias popularas contan ils scolars cun buna e schubra vusch, cun embelliments de sunadurs.

Ils maletgs muossan la classa combinada da pliras vischnauncas avon lur scola a Mulegns. Pliras flurs che vegnan personificadas el decuors dell'emissiun, ein cheu buca coloradas. Ellas portan lur bials nums: minicola, calaman-drina, bot soncuncrest e bransina alva. Il scolar sa colorar ellas tenor maletgs en color e cun igl agid dil scolast.

La secunda emissiun ei semtgada da *Antonia Sonder*, enconuschenta gia a tuts entras pliras emissiuns per nies Radioscola. Sco *Gion Duno Ragaz*, patratga ella vid ils scolars dellas empremas classas. Siu tema corrispunda totalmein a quei scalem. Siu intent ei de raschunar ord il temps pli vegl, cura ch'ella sezza mava a scola cun tut autras relaziuns. Ins vesa la differenza: ina casa de scola buca schi moderna sco oz il gi, ils bauns de scola de tut altra fuorma, ils scolasts e scolastas, sco era ils scolars cun altra moda de sevestgir, de patertgar. L'autura vul interessar il scolar ded oz cun dar in maletg dil temps de pli baul, de far vaser las differenzas, il temps semidau, la veta ded oz pli viva, cun autos, cun skis ils pli moderns. Quei che il scolar vesa oz e drova en scola, per il sport, per il transport e per en casa e cuschina, en nuegl e sil funs, ei tut pli avanzau e pli spert. E tuttina survegn ins l'impressiun ch'ins vevi pli baul bia pli bia temps, gie temps de stiarnar, era per sedivertir honestamein, per gidar il proxim, per festegiar e selegiar.

Antonia Sonder lai era corscher ils problems denter scolars de pli baul, distanza e vischinonza de patratg ed amicezia. Era las relaziuns denter scolars e scolasta, cul plevon dil vitg, occupeschan il patertgar en regurdientscha dell'autura. Ei dat dispetas, sguschadas e secattinadas. Mo en cuort ei tut puspei liquidau e la perinadad, las nuninteligentschas spurladas e svanidas.

Aschia semanifestan differenzas sensibilas denter igl ier ed igl oz. Mo la roda dil mund va entuorn, e quei ch'ei stau e svaniu per temps, arriva puspei. Il carstgaun resta il medem, cun sias bunas e schliatas qualitats. Modas semidan, reacziuns novas, denton il coc, cunzun digl affon aunc buca lavagaus da siu contuorn, resta affon aschiditg ch'il mund resta.

Als dus Surmirans che han mintgamai gidau a caschunar cun lur emissiuns empau variasiun e legria, silmeins per mesura, lessen nus haver engraziau. Las duas emissiuns ein dignas de vegnir repetidas in'otra gada.

A.M.

Cur tg'era anc ena scolaretta

Da *Antonia Sonder*, Salouf

Forsa tadlez parfign gugent scu ia sung anso-
ma nida sen chel partratg da screiver per vuso-
ters scolars sur da mies amprems onns da scola.
Igl onn 1979 è nia proclamo scu onn digl infant.
L'amprem'eda tgi va santia chegl, sunga stada
enpo stupeida e va betg propa savia tge pansar
giudlonder. Ma ensatge ins painsa adegna e
mies amprem spontan partartger è sto: ma par-

tge betg en onn digls carschias? Tots unfants èn
gio dependents digls carschias e schi chels fon
andretg alloura vogl er bagn cun els. Vala chegl
betg a tgesa, an scola, an baselgia e sen veia?
Igl cattar en bung contact tranter unfants e car-
schias è per franc egna dallas pi grondas ed
impurtantas tgosas.

Scolara *Antonia Sonder*, feila soura, sagonda da sanester

Damagler, vistgadeira, belas tgesas e diverti-
mains vignan oz purschias a noss unfants an
abundanza. Ma alloura tge manchigl ad els e
cun tge savessans anc far ad els en plascheir?

Ainten ena gasetta rumantscha vaia en de
ligia en apel agls scribents rumantschs, da screi-
ver, per igl onn digl infant, ensatge per unfants.
Chegl am ò plaschia ed am ò do anim e
tschaffen.

Ja va mez d'unfant tadlo gugent a rachintar
istorgias ed evenimaints or digls taimps passos.
Ed ia am va dumando: tgi so schi ensatge
uscheia savess er anc oz far plascheir a nos
unfants? Ed ia va ma mess vedlonder da screiver
per igls unfants regordientschas or d'en taimp
tg'era mez anc ena scolaretta dalla scola bassa.

Co encal extract or da mia rachintaziun:

Mia scolasta *Stefania Capeder*. Ella ò instrua a Stierva, Salouf, Murmarera e Lantsch, an tot 52 onns. Mia anterioura scolasta è morta igls 2 da mars 1980 an la vigliadetna da 79 onns.

Scolasta e conscolars all'amprema classa:

«Ja va scumanzo la scola cun anc ena mattatscha e tschintg mattatschs. Nous faschevan tot igl noss pussebel per amprender a liger, screiver e far chints ed uscheia davantar bungs scholars. Ja veva amprandia igls bustabs gio avant tgi eir a scola. Tge tschaffen tgi veva da screiver a tgesa antiers figls plagns bustabs e pleds.

Nous vevan ena scolasta tgi veva en bung dung da mussar ed era cun nous scu ena mammetta. En'eda ò ella zond detg tg'ia vegia ena bela scritgeira. Chegl era simplamaintg uscheia tar me, ed ia veva mianc d'am dar zond gronda fadeia. Pero, anc egn digls mies conscolars s'ò bagn spert demusso da screiver fitg bagn. Forsa era sia scritgeira anc capo a la mia. E savez tge tgi gl'è davanto pi tard or da chel scolar? Oz è el plevant, sribent e poet. Chel scolar è sto cun

nous angal igl amprem onn da scola. Ve cunter la premaveira è sies bab mort. Ja ma ragord anc bagn da chella seira, tard igl mars, cura tgi gl'on mano notiers la bara. Ja va gia ena gronda malaveta per mies conscolar tgi veva ossa nign bab ple. Cun la fegn da chel amprem onn da scola è mies conscolar ia davent a star, ed ainten la sagonda classa era el gio betg ple cun nous.

Mia conscolara ed ia sesevan adegna ansemen ainten igl banc da scola. Nous nivan or bagn ansemen. Ella era ena fitg bunga scolara. Ma chi e lò savevigli capitar tg'ella carteva tg'ia seia duple tgi ella ed alloura niva ella anvigliousa sen mè. Ainten egn da chels muments am ò ella tgisio tar la scolasta ed ia va stuia eir or an schanuglias. Ed ia era mianc culpanta.

Ma chel incap è spert sto passo ed amblido e nous ans tignivan ansemen scu ena rascha an scola ed ord scola.» –

Ainten la sagonda e terza classa:

«Ainten la sagonda e terza classa veva enpo fadeia cun igl malager, cuntot tgi nous dessignivan angal tgossas stampadas avant sen figls. Eneda vessa gia da malager giu en pesch, ma el leva e leva betg gartager. Ja era manivel digl bargeir. Co ò la scolasta tarmess an ageid egn digls mies conscolars.

«Chel pesch è maier scu te», am ol detg ed ò fatg el pi grond e pi gross e pi bel. Ja era lunga e maira e passava se igls oters prest per la testa. Igl pader tg'ans dava dutregna numnava me savens «la pitga da telefon». Chegl santiva propa betg gugent. Dutregna vevans tar chel pader adegna igl marde e vendarde siva mezde. Sen chel de pruavans er dad eir a messa la dumang allas 6. Bleras gedas dumandavel siva ainten scola, e sch'ensatgi era betg sto, riscavel da tgappar cun la lingiera ena detga castogna. Ena castogna era uscheia: ins stueva metter ansemen la detta digl mang, ed el dava alloura sessour ena freida cun la lingiera. Chegl saveva far en grond mal, cunzond cur' tg'ins veva la detta marva digl freid. Ja veva en veir spivez da chellas castognas. Schiglio vevans bler bel e legher tar chel pader ainten las ouras da dutregna. El fascheva da chel taimp bleras poesias e niva cun ellas tar nous an scola. El las ligiva avant e nous scholars survagnivan siva en figl cun igl text e vevan d'amprender chel per l'otr'oura da dutregna ordafora. Chel tgi saveva deir se la poesia igl pi bagn survagniva igl amprem prietsch. Ma er igl sagond ed igl terz survagnivan ensatge, magari en risplei, en'ansagna ni ena brevetta.

Pader Alexander Lozza cun unfants sen la Motta Valac.

Chel pader geva da chel taimp er a tgatscha siva golps. Dasperas la dutregna e las istorgias d'Abraham e Lot, rachintava el bler dallas golps tgi abitavan ve la Motta Valac, zond dad onda Castogna. Chegl era ena golp pi viglia, prubabel la tatta da l'antiera stirpa dallas golps. Ve la Motta, sotaint igls gronds crapungs, vevan las golps las sias tangas. Ellas vivevan co sumigliaint agls carstgangs, vevan la sia steiva e tgadafi. Ainten tgiminada tignivigl an salv la tgerm digls tiers da rapina, tg'ellas vevan rimno per igl lung e strantg anviern. La seira cura tgi tot era chiet, schevan las golps parfign igl sies rusara. Parfign igl docter dalla vallada niva tar ellas cur'gl'eran malsangas. En eda veva igl pader fatg ena bela canzung sur dalla golp Turte. Chegl era ena golp giovna, bela ed ardeida. Er la melodia veva el fatg lotiers. Siva la melodia da chella canzung ò el musso a nous an scola a ballar. O, ia vei anc oz igl pader chior an mez scola cun sia rassa lunga, bregna, igls calzers anfaros e grevs e cun igls mangs sen igls calungs a ballar avant a nous sia canzung. E siva vainsa nous dus scolarettas dalla sagonda classa stuia neir or digl banc ed exercitar e ballar siva. Chegl ans veva divertia betg pac.»

La canzung digl vagabund

Va nom Turté,
ia dorm da de,
la notg a spass
u dar agl jass.

Scano en tschot,
splimo en cot,
stung sot en pegn
cugl fol schi fegn!

M'anfutr da tgangs
e da carstgangs . . .
O je, o je,
va nom Turté!

Oss ol igl tgang igl fistizo,
sot or igl pegn igl saglianto!
Trara . . . starsungigl tot anetg,
segl vagabund dat igl tgametg.

O je, o je, o je, o je
te por Turté! –

G.P. Thöni

La bela festa da Nadal

«Ainten igl taimp da scola e d'anviern è adegna la bela festa da Nadal. Cun tgè brama spitgivan nous scholars sen chel taimp. Noss bun scolasta ans mussava betg angal da liger e screiver, na ella pruava er da far a nous plascheir. Anturn Nadal anvidava ella nous scholars an sia tgesa tar la festa digl pignoul. Chel pignoul era usche grond, tg'el tanscheva digl palantschia sot anfignen se tar chel soura. Scu las culas tgi pandevan vedlonder, uscheia targlischivan noss igls da legreia e smarvegl. Nous pudevan deir se poesias e versets ed er cantar. E siva survagnivans doltschams. Chegl era en grond e bel evenimaint, partge da chel taimp niva ainten las famiglias anc fatg se nign pignoul.

Ainten igl taimp d'advent vevans er adegna da sa preparar sen chel taimp da Nadal. Nous pruavan an scola d'esser pi bungs e pi fleissas, da screiver pi bagn e pi sober ed er da star pi salda. Chegl era navot adegna schi lev. Per la fadeia tgi ans davan, survagnivans alloura en stretg dad or, signia sen chel figl tgi pandeva ve dalla pare dasper la fanestra. Mintga stretg era en stromign per igl pursepen digl Babin. Chels tgi faschevan betg pulit survagnivan en stretg neir. Chels stretgs tiravan a bass igls marets.» –

Il lai davant la tgesa da scola:

«Ensatge fitg bi tgi nous scholars possedeavan era en lai davant nossa tgesa da scola. El era betg grond, ma tuttegna grond avonda, uscheia tgi nous pudevan d'anviern scusalar cun igls peis sur igl sglatsch. Pacs da nous vevan da chel taimp pattinas. Mapi bel e fascinous era chel lai per nous ve cunter la premaveira, cura tgi la neiv scumanzava a luar or. Alloura carschiva el. Igls mattatschs gevan cun bartgas suror. Las bartgas eran essas tg'els mittevan sur l'ava e sen chellas essas, cun en bastung ainten mang, sa ballantschavigl sur l'ava ve. Natural capitavigl er tgi la bartga geva sotsour.

Ainten chel lai nivan la premaveira er notiers igls rostgs e las ranglas. E siva vusevans las lueras ed igls quachers a sluittar an tschents tras l'ava. Igls rostgs sa multiplitgivan e bod eran ainten l'ava rostgs da tottas grondezzas, pitschens gist sluitos or, anfignen se tar igls gronds e gross tgi parevan da stueir sluppar. Els vevan er da tottas calours: bod erigl mellens ni verds, er brigns e neirs cun en vainter cotschen. Bleras gedas erigl zuppos davos en tschof d'erva ainten l'ava. Alloura piglivan igls mattatschs en fist ed igls faschevan neir or da l'ava sen tera sitga. E nous stavan co anturn e vurdavan scu sia goulà grossa palpitava dalla tema. Bleras gedas nivigl er se

Dumengia alva a Salouf

Nadal

O son Babin,
o te tgerign,
per nous schi pover
e schi pinign.

Liaint vi far
se en altar,
vi cun igls pasters,
Té adorar.

Gl'è freid dador,
ve'an mies cor,
chel è n'pursepen
schi tgod d'amour.

La glorgi'a Tè,
la pasch a mè,
poss i cugls anghels
cantar en de.

Pader Alexander Lozza

ainten igls schlers dallas tgesas vischinantas. Vez er gio santia tg'igls rostgs saptgan far oraziun? La seira cura tgi tutgiva d'Ave Mareia, pruavan nous unfants d'esser manivel digl lai. Alloura vusevans scu igls rostgs nivan cun igls sies tgeas seador da l'ava e scu els mittevan ansemen las toppettas scu da tigneir se igls mangs. Sia oraziun era en tschert murmurar. Chel evenimaint tg'ans retigniva bunamantg igl flor, era bung da cuzzar ena mes'oura. Chel lai è sto per nous egn digls pi divertents lias digls noss onns da scola. Manc incantadas eran parsi-va las mammas, cura tgi nous rivavan la seira a tgesa cun peis e vistgadeira cregna bletscha.»

Igls examens:

«Ve la fegn d'avregl, an nossa vischnanca era chegl da sogn Giera pitschen, igls 23, vevans igls examens. Tema vevans betg paca, cura tgi la steiva da scola s'amplaniva cun gliout. Ma nous vevan er luschezza e tschaffan da dastgeir preschantar noss carnets e nossas lavours alla gliout e special agls noss da tgesa. Alla fegn digls examens tigniva en commember digl cunsegl da scola en pled. Chegl saveva esser fitg commuentont. Betg tar nous pitschens, ma tar las mattatschas grondas tgi bandunavan la scola per adegna, davigl savens grossas larmas. Per ellas sa sarrava ossa igl mond dalla scola, er chel cun gis e cumarattas. E tgi so tge mond tgi sa darviva?»

La premaveira

Da Gion Duno Ragaz, Mulegns

Scolars che stattan davart la scola dils Mulegns

Nous, igls scolars dallas ampremas treis clasas dalla scola primara uneida dallas treis vischnancas Sur-Mulegns-Murmarera, igl scolast Gion Duno Ragaz e la scola da musica dallas vischnancas numnadas ans legragn d'az preschantar ena emissiung. Noss tema è la premaveira. Ainten igl decurs da chesta emissiung discorran e sungan angal igls scolars. Gl'è ena emissiung dad unfants per unfants. Ella cuntigna elemaints da divertimaint pero duess er dar agls auditours ena invista digl decurs digl onn e specialmaitg dalla premaveira.

Garantia profiteschan er igls scolars tgi preparan ena tala emissiung dalla confrontaziun cun igl radio. Els èn disos da ratschever radio e televisiung sainza tg'els on da far en sforz. Però sch'els on sez da preparar ena emissiung remartgan els canta lavour tg'è da prestar anfignen tg'ins pò emitter igl product. E cant loschs èn els finalmaitg, cura tg'els saintan las atgnas vouchs or digl ot-plidader.

Cunchegl tgi bliers scolars dall'amprema e dalla sagonda classa ancanoschan bagn las singulas staschungs però betg la drètga successiung lainsa intermediier igl ampren la successiung dallas staschungs e siva francar ellas cun ena ploma tgavazzegns e cun en pitschen gi.

Siva discurrenza dalla premaveira. Igl ampren az preschantainsa las suandontas flours: la brunsigna alva, la minicola, igl bot Soncuncrest e la calamandrigna. Chellas quatter flours èn er las actouras d'en pitschen teater da premaveira tgi suonda.

En segn bagnnia tgi igl anvien è pers la battaglia è igl return digls noss utschels emigronts. Egl betg meraviglius tg'els sgolan mellas kilometers e cattan tuttegn exact igl li tg'els vottan contanscher? Er ad els vainsa deditgia ena part dalla nossa emissiung. En solar rachinta sur digl cucu. La mamma digl cucu simplamaintg ova ainten en nia d'en oter utschel e vo siva per sies fatg. L'oter utschel, tgi s'accorscha betg tgi

Utschalets en lur igniv

gl'è egn duple ainten igl nia, teira se igl cucu ansemen cun igls agens. Uscheia crescha igl cucu sainza tg'el ò vasia eneda igls sies genitours.

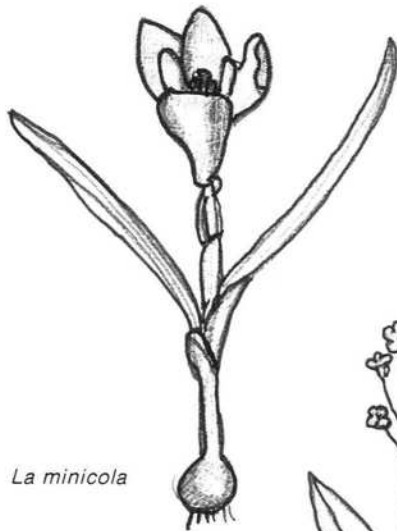
Sch'ins discorra dalla premaveira, ins dastga betg amblidar las lavours purilas premavangas. Gist chellas lavours cuntignan blera simbolica ed on gio inspiro nundumbrevels pittours, cum-

ponists e poets. Er noss poet surmiran Gion Peder Thöni chinta tar chels poets. Vous santiz sia poesia «Igl semnader.»

Scu conclusiung az rachintan igls scholars «L'istorgia digl pasler Maz», en'istorgia or digl codesch dalla terza classa, tgi tratta dalla veta digls paslers. Chella istorgia è zont adattada pigl radio betg angal parchegl tg'ella plai fitg bagn agls scholars, mabagn er parchegl tg'ella cuntignablers dialogs, uscheia tgi pudagn preschantar chella istorgia cun differents actours.

Tranter las diversas parts dalla nossa emisiung reciteschan igls scholars er anc la poesia «Maletgs da premaveira», da Pader Alexander Lozza ed ena poesia da Peder Cadotsch, tgi sa nomna: «Igl matg è rivo.»

Canzungs santiz las suandontas: «Tgi ò stgafia las tgeras flours», ena canzung populara da Schlesia, la versiung rumantscha è da Gion Peder Thöni, siva cantan igls scholars «Igl cucu ed igl asen», cugls plets dad Andreia Steier e finalmaintg la canzung «Bavegna premaveira», la versiung rumantscha da chella canzung è er da Gion Peder Thöni.

La minicola

La calamandrigna

Igl bot Soncuncrest

La brunsigna alva